

5HD404

„Hospodářský, sociální a politický vývoj ČR, mezinárodně-ekonomické a mezinárodně-politické vztahy ve 20. letech. Konstituování státu a jeho ekonomiky.“

Materiál je doplňkovou didaktickou pomůckou k handoutu na dané téma. Je určen pro studijní a výukové účely, především k diskuzi v rámci semináře.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Masaryk a jeho hospodářské názory

Pramen: Archiv Ústavu pro soudobé dějiny, fond Hubert Ripka, inv.č. 01182, cca 1950

Na Masaryka se díváme především jako na profesora, velkého myslitele-filosofa, sociologa, politika, státníka, osvoboditele a budovatele našeho státu, který se dnes opět stává naším programem a příkazem, a neuvědomujeme si ani často, že Masaryk byl také i hospodářským myslitelem a že celá jeho životní činnost byla prolnta hospodářskými úvahami, nejen theoretickými, ale i praktickými. Již od svého mládí byl člověkem praktickým a zájem o problémy hospodářské, o technický pokrok a použití různých teorií v praxi, mu byl přirozeným a velmi užitečným, když pak jako president republiky se staral o hospodářské povznesení státu.

O svých názorech hospodářských Masaryk nenapsal soustavného díla, ale jeho úvahy, kritika národohospodářských klasiků a později Marxova učení a jeho stoupenců, ač byl sám přívržencem socialismu a zastáncem práv dělnictva, co se objevují v mnoha jeho pracích, zejména v Sociální otázce, Ideálech humanitních, Světové revoluci, v Hovorech s Čapkem, atd.

Masaryk již od počátku své činnosti sbíral materiál o hospodářském pokroku různých zemí, o situaci dělnictva a výroby a používal jej pro své přednášky a studie o sociálních problémech a při parlamentní práci za svého poslancování ve Vídni, a zejména ve své Sociální otázce věnoval hodně pozornosti situaci dělníka, podnikatele, poměru práce duševní a fyzické a poměru práce a kapitálu.

Pokud se týče metody, jest stoupencem indukce proti dedukci a kritizuje závěry, k nimž došli socialisté minulého století a praví: „Co do metody, představuji si správný postup v ekonomice takto: Především by šlo o náležitý popis skutečného hospodaření a ovšem celé hospodářské organizace naší doby, realistické konstatování faktů. Marx není realistou, třebaže je také positivistou. Marx příliš všemu rozumí a všecko vykládá.“ Masaryk je proti konstruování situací, ale naopak si přeje věrný obraz toho, co se hospodářsky skutečně děje. Fakta náležitě konstatovaná musí být vyložena, ale theoretikové si musí dobře ujasnit, co jest popis faktů a co výklad a proto podle Masaryka theoretikům je třeba určité rezervy, diskrece a Marxovi by prý nebylo škodilo, kdyby si z pozitivismu této diskretnosti byl více osvojil; dogmatický materialismus zavádí Marxe stále více, že všecko a všude vykládá, de facto ze svého jednostranného stanoviska fakty znásilňuje a výklady faktů nikoliv z faktů samých, ale ze svého materialismu dedukuje.

Současně při studiu hospodářských jevů a lidských počinů vůbec Masaryk zdůrazňuje potřebu mravnosti, ethiky. Říká: „Všecko jednání, inklusive hospodářské, má býti mravné, má-li jednání býti mravné vůbec. To neznamena, že ethika má ekonomice předpisova[t], ne, ethika předpisuje hospodařícím, pracujícím.“

Masaryk právě vytýkal nedostatek mravnosti Marxovu a Engelsovu hospodářskému materialismu, podle kterého člověk je proletářem a výrobní poměry jsou základem všeho žití společenského. Masaryk si klade otázku, jestliže individuum nestojí za nic, odkud pak má cenu ta masa individuí, masa proletářů, která jest dokonce považována za vše.

Masaryk také odmítá tvrzení socialistů, že není mravnosti a mravouky, která by hověla každému člověku, národu a každé době, nýbrž že jest jen morálka a mravnost třídní, proto, že celá společnost spočívá na třídním boji. Přijímá socialism, pokud se kryje s programem humanitním. Praví: „Můj socialism, to je jednoduše láska k bližnímu, humanita. Přeji si, aby nebylo bídy, aby všichni lidé slušně žili prací a v práci, aby každý měl pro sebe dost místa, elbow-room, jak říkají Američané. Humanita, to není bývalá filantropie; filantropie pomáhá jenom tu a tam, ale humanita hledí opravit poměry zákonem a řádem.“

Současně Masaryk zdůrazňuje, že jeho nepřátelství proti některým theoretickým součástem Marxismu neplatí dělnictvu a jeho masám, naopak neuznávat obětavosti dělnictva by bylo velmi nespravedlivé, odsuzovat hnutí dělnictva šmahem, poněvadž nemůžeme souhlasiti s některými chybami, třeba politickými, bylo by více než jednostranné, Jest známo přece, jak již za své profesorské činnosti v Praze chodil mezi dělníky a jak přednášel stávkářům na Kladně a jak v létech devadesátých pátých v době kampaně o všeobecné hlasovací právo pochodoval se ženou v demonstračním průvodu Prahou. Tehda dal také podnět k založení „Dělnické akademie“. Jeho zájem o dělnictvo a jeho hnutí byl stejně silný i za jeho presidentství.

Tak jako shledával nedostatek ethiky v marxismu, zrovna tak jej viděl i v krajním individualismu některých liberálních národohospodářů a podle jeho názoru , hledí-li se k věci, anarchismus a individualismus je totéž.

Za stav společnosti naší doby a dosti dlouhé budoucnosti přiměřený a žádoucí Masaryk pokládá demokracii důsledně a správně prováděnou, demokracii nejen politickou, ale i hospodářskou a sociální. Pro Masaryka hospodářský a sociální režim kapitalistický je nedokonalý svou jednostranností a píše o něm, že „kapitalism umožňuje sice mnohým – ne všem! – individuální iniciativu podnikavost, tvořivost, ale rozdělení hodnost jejich osvojení neřídí se produkční zdatností, nýbrž pravidly pro osvojování cizí práce a jejich výtěžků. Prakticky demokracie znamená nerovnost snesitelnou [,] nerovnost co nejmenší a stále se zmenšující.“

Masaryk tedy nevěří v rovnost, alespoň ne rovnost naprostou a proto odmítá i komunismus, který nepokládá za ideál a socialistický, jestli se komunismem rozumí rovnost hospodářská a sociální naprostá. „Normální stav společnosti politický a sociální nedá se uskutečnit bez silného individualismu, tj. bez svobodné iniciativy jednotlivců, a to prakticky znamená takový režim, který umožňuje rozvoj rozmanitých individualit, fyzicky i duševně od přírody nestejně nadaných. Nestejná je situace každého individua ve společnosti, nestejně je jeho okolí společenské; jednatel nejlépe dovede užít svých vlastních sil a sil svého okolí podle vlastního uznání; rozhoduje-li o člověku člověk jiný a vede-li, nebezpečí, že se ze všech sil vedeného náležitě a plně neužije.“

Jak prorocky zní tato slova, uvědomíme-li si dnešní chaosní situaci československého hospodářství po dvou letech komunistické diktatury, která přivodila plýtvání pracovními silami a materiálem v takovém rozsahu, že země jest na pokraji hospodářského úpadku. Ke slovům Masarykovým by se dalo dnes také připojiti, že rozhoduje-li o člověku člověk jiný a vede-li, jest nebezpečí, že sil vedeného bude i plně zneužito, jak to vidíme z hospodářského vyssávání naší země Moskvou, ke svým vlastním cílům politickým a na úkor i našeho dělnictva, jemuž měl právě nynější režim pomoci k lepšímu blahobytu. Místo toho Československo jest v úplném hospodářském rozkladu, demoralisace a mravní nedostatky komunismu, jak je Masaryk vytýkal, jsou na bílé dni.

Ve své Světové revoluci Masaryk píše, že „opravdový trvalejší komunism podle dosavadní zkušenosti je možný jen na mravním a náboženském podkladě, je možný jen mezi přáteli; avšak do společnosti organisované přátelsky – na sympathii – máme všichni daleko. Komunistické pokusy se daří na začátku revolucí, za chvilkového nadšení, ale později, když se má nadšení osvědčit ve všedním životě upadají a degenerují“. Není divu, když jim právě chybí ten mravní a náboženský základ!

Masaryk kladl požadavek ethiky i na práci a zdůrazňoval význam poctivé, drobné práce a práce fyzické, která jest stejně důležitá jako práce inteligenta mnohá mechanická práce (Masaryk byl vždy proti mechančnosti) úředníka nevyžaduje více skutečného myšlení, než kolik musí myslet obyčejný dělník. Na čem záleží, jest hodnota a užitečnost práce a proto, že inteligent toho ví víc neznamená to ještě, že myslí více a lépe než dělník. Co jest důležitým, aby každý dělal svou práci pořádně ve svém oboru – týká se to i drobné práce politické v obcích a samosprávných svazcích – starost o bydlení, školy, cesty čistotu ulic, zdraví lidu, šetrné hospodářství.

Methodičnost a správná organizace práce a praktičnost mu byly vždy samozřejmými a sám je při své bohaté životní činnosti uplatňoval. Jako profesor konal přednášky a vydal knížku „Jak pracovati“, ve které píše: „Moderní theorie pokroku a vývoje znamená theorii práce, totiž v tom smyslu, že se všecek pokrok děje prací. Pochopení práce, náležité pochopení toho, co je práce, mělo by býti páteří našemu celkovému názoru na svět.“

V duchu Masarykových zásad a názorů na práci byla také hned na počátku první republiky založena „Masarykova akademie práce“[,] která měla za úkol organizovati vědeckou technickou práci, aby bylo, co nejlépe využito pracovních schopností lidu a přírodních zdrojů Československa ke blahu všech.

Masaryk si byl vědom důležitosti hospodářské rekonstrukce hned od počátku organizace naší republiky a jeho úvahy o hospodářských problémech, podložené jeho filosofií ethiky, mu byly vodítkem i při řešení konkrétních otázek hospodářských, o něž jevil zájem, ať už se jednalo o socialisaci, úpravu sociálního, zákonodárství (zejména pracovní doby, sociálního pojištění a pojištění proti nezaměstnanosti), pozemkovou reformu, rozvoj našeho průmyslu, aby byl schopen světové soutěživosti a s tím související otázky obchodně-politické, atd.

Masaryk byl pro socialisaci – ne pouhé postátnění nebo státní dozor – některých oborů hospodářství, jako železnic a komunikačních prostředků vůbec, vodní sil, uhlí, atd. socialisaci si ale představoval postupnou, vývojovou, připravenou vzděláním dělnictva a lidí, řídících výrobu a výměnu zboží, k čemuž jest ovšem třeba pevného finančního hospodářství státu a přísnější a věcnější kontroly celého finančnictví, zejména bank.

V zájmu povznesení blahobytu Československa a udržení soutěživosti na světových trzích, Masaryk zdůrazňoval požadavek světovosti našeho hospodářství, že potřebujeme nejen světové politiky, ale i světového zemědělství, světového průmyslu a světových bank. Uvědomoval si, že průmysl, zejména průmysl velký, při všeobecné snaze po zlepšení hospodářských a sociálních poměrů se stává velkou společenskou mocí a může přímo a nepřímo dostati vliv na parlament a vládu.

Jeho zájem o rozvoj našeho průmyslu se projevoval i častými návštěvami nejrozličnějších průmyslových odvětví, při nichž vždy, jsa veden svými požadavky ethiky v hospodářském dění, zdůrazňoval, že průmysl neznamena pouze podnikatele, ředitele, ale také dělníky a vůbec spolupráci všech. Aby průmysl se úspěšně vyvíjel, jest zapotřebí individuální energie, individuální podnikavosti a vynalézavosti.

Masaryk v naší výchově hochů, jak se o tom zmiňuje ve svých Hovorech s Čapkem, spatřoval právě nedostatek samostatnosti a sebevědomí; naše výchova nevede ke kuráži, ale jak se brzy hmotně zajistit, nejraději v úřadě, pod pensí. V dalším platí: „Já vždycky rád slyším, když se náš člověk pustí do světa a něčeho dosáhne: ne jako vystěhovalec – i vystěhovalectví je útěkem, ale jako podnikatel, český dobyvatel. Rozumí se, i chudoba dělá mnoho; většina nás je v první, druhé generaci z malých lidí, ze sedláků, z chalupníků a řemeslníků; takový hoch se pak ohlíží, ne co by chtěl a dovedl dělat, ale kde je volné místo, aby se pohodlně uživil. Pak i ta študovanost je jenom lepší řemeslo a třeba se ani pořádnému řemeslu nevyrovná.“

Za svých styků se západem Masaryk si právě všímal anglické a americké podnikavosti a industrialisace. Nebyl proti amerikanisaci i když si byl vědom toho, že stroje mají své dobré i stinné stránky stejně tak jako taylorism, racionalisace a podobné směry. „Nahradí-li stroje hrubou, úmornou práci člověka, tož dobrá; mělo by se víc myslet na to než na zisk v penězích.“ Zase ten jeho požadavek mravnosti – a co by dnes řekl té stachanovštině a tomu úděrnictví.

Ve svých Ideálech humanitních a Sociální otázce Masaryk se zabývá i otázkou bohatství. Bohatnouti, to je správné, ale bohacení nemůže býti nejvyšším cílem našeho života, záleží na tom, jak kdo dovede bohatství užívat. Nepodléhat materialismu, ale býti pánem peněz, umět peníze čestným způsobem vydělávat a šlechetným způsobem je umět užívat. Masarykovi jest právě sympatický americký a anglický postoj k otázce bohatnutí a použití peněz vůbec.

I v Anglii a Americe každý chce zbohatnouti, zbohatne-li ale tož na svých penězích neseďí, naopak jich užívá liberálněji a myslí na jejich použití k dalšímu vydělávání peněz. Podnikavost!

Masaryk osobně peníze, jako takové, neměl rád, ty mu nebyly nikdy cílem, ale prostředkem, ať to byla pomoc bližnímu nebo trvalé věci kulturní.

Každému jest znám rozkvět československého hospodářství za doby první republiky, jak výrobky našich továren, dík poctivé a dovedné práci našich dělníků, šířily dobré jméno Československa po celém světě; jak Československo bylo pionýrem, pokud jde o sociální péči dělnickou, ať to bylo sociální, nemocenské nebo pensijní pojištění nebo jiné sociální zákonodárství; jak vyrůstala nová třída uvědomělých českých a slovenských podnikatelů, kteří dobře chápali Masarykův požadavek po světovosti našeho hospodářství a jak náš dorost se stával odvážnějším.

A co z toho všeho dnes zbývá? Se zničením československé demokracie bylo zničeno i československé hospodářství, které jest vyssáváno ve prospěch ideologie našemu státu a lidu mizí a již Masaryk právem odmítal. Náš vlastní lid, nejen podnikatel[,] ale i dělník a sedlák, jest při tom ožebračen, šizen lžemi a podvodnými sliby, které jsou jen potvrzením nemorálnosti komunistického materialismu a negací Masarykova požadavku po sociální spravedlnosti, založené na mravnosti.

Vychazeje ze svého mravně-filosofického názoru na život a na svět, Masaryk dobře věděl, proč žádal, aby socialisace a to jen některých hospodářských oborů, byla postupnou, vývojovou, připravenou vzděláním dělnictva lidí řídících výrobu a výměnu.

Věděl také dobře, proč v zájmu hospodářského rozkvětu našeho státu zdůrazňoval potřebu světovosti našeho hospodářství, větší podnikavosti našich lidí a lepší výchovy našeho dorostu k podnikavosti, věděl, jak důležitou jest spolupráce všech složek v průmyslu, modernisace našeho zemědělství, poctivost v práci, kterou každý konáme na svém místě, věděl, proč zdůrazňoval požadavek ethiky pro hospodařící i pracující.

Dva roky komunistického řádění dovedly zničit dobře započaté dílo hospodářského vzestupu, prováděné v duchu Masarykovy demokracie, pevně však věříme, že zdravé jádro našeho národa zůstane nedotčeno a že zase přijde doba, kdy výrobky poctivých českých a slovenských rukou budou opět šířit dobré jméno Československa po celém světě a kdy výsledky této poctivé práce budou obohacovat náš vlastní národ a nebudou sloužiti nepoctivým cílům cizích násilníků a jejich posluhovačů, jako se to děje dnes.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národohospodářská fakulta VŠE v Praze

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.